

หากมีเครือข่ายทางสังคม โอกาสบางเรื่องเกิดขึ้น ขณะเดียวกันคุณลักษณะของผู้หญิงเองก็เกี่ยวข้องกับ โอกาสในการทำงานด้วย เช่น **การย้ายถิ่นแบบตรง (Direct Migration)** คือ การย้ายถิ่นจากชนบทในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือแล้วไปทำงานที่เขตเมืองของ จังหวัดชลบุรี นั้น เป็นเส้นทางที่มีโอกาสสะสมทุน มนุษย์ได้น้อยกว่า**การย้ายถิ่นแบบอ้อม (Indirect Migration)** ทั้งนี้เนื่องจากการย้ายถิ่นแบบอ้อม ผู้หญิง ย้ายถิ่นจากชนบทจะสามารถมีสะสมประสบการณ์ชีวิต ทั้งจากสังคมในถิ่นปลายทาง มีโอกาสได้เรียนรู้สังคม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของบุคคลในลักษณะต่างๆ มี โอกาสเข้าถึงการสะสมทุนมนุษย์ให้กับตนเองได้หลากหลายทางมากขึ้น อย่างไรก็ตามความจริงของชีวิตมีมิติ และแง่มุมที่หลากหลาย ทั้งด้านบวกและด้านลบ กระบวนการย้ายถิ่นจึงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่ง ที่ ส่งผล ให้ ผู้ ห ยู่ ย้าย ถิ่น จาก ช น บ ท ภ า ค ตะวันออกเฉียงเหนือสามารถสะสมทุนมนุษย์ได้ ตาม แนวคิดของการสะสมทุนมนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งเรื่อง การสะสมงานและอุปนิสัยอื่นๆ ด้วย (Becker, 1964)

3. วิธีการสะสมทุนมนุษย์ : ช่องทางการ เพิ่มมูลค่าให้ตนเอง

การวิเคราะห์วิธีการสะสมทุนมนุษย์ในที่นี้ใช้ กรอบแนวคิดตัวชี้วัดทุนมนุษย์ที่พัฒนาโดยLisbon Council and Deutschl and Denken (Peer, et al., 2006). โดยให้ความสำคัญกับมิติหลักประกันชีวิตทุนมนุษย์ (Human Capital Endowment) ซึ่งเป็นหลักประกันทุน มนุษย์จากความยากจน การมีรายได้ และแหล่งของ รายได้ วัดได้จาก จำนวนของการศึกษาและฝึกอบรม ทุกชนิดซึ่งได้ประยุกต์การพิจารณาการเรียนรู้ใน 3 ชนิด ที่เหมาะสมกับบริบทของแบบแผนการย้ายถิ่น ของผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ 1) เรียนรู้จากมหาวิทยาลัย (University) หรือ การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่จัดโดยสถาบันการศึกษาของ รัฐ 2) เรียนรู้จากการทำงาน (Learning on the job) หรือ

การเข้ารับการฝึกจากการอบรมทักษะเกี่ยวกับการ ทำงาน 3) เรียนรู้จากการศึกษากับพ่อแม่ (Parental Education) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้หญิงย้ายถิ่นจาก ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ใช้วิธีการ สะสมทุนมนุษย์ให้กับตนเอง โดยวิธีเรียนรู้จากการ ทำงาน ซึ่งมีทั้งรูปแบบของการอบรมทักษะที่เกี่ยวข้อง จดจำ และสังเกตจากบริบทที่อยู่รอบๆ ตัว แล้วนำมา ประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนเองจนสามารถ ประสบความสำเร็จในอาชีพ กรณีตัวอย่าง เช่น

“...หนูไม่ได้เรียน โปรแกรมสำหรับทำบัญชีมา ก่อน แต่เมื่อต้องมาทำงาน หนูคอยสังเกตเพื่อน ร่วมงานว่า เขาทำยังไง เข้าโปรแกรมยังไง เขียน สูตรคำนวณยังไง หนูลองฝึกในที่สุดก็ทำได้...”

นางสาวเอ (ชื่อสมมุติ)

พนักงานบัญชี

“...หนูหัดทำกับข้าวอีสานกับพ่อแม่ หนูมา ลองทำและลองขายดู ปรากฏว่าขายได้ แต่มี บางคนมาเลือกๆ มองๆ เห็นชิ้นตะไคร้ แล้ว พุดว่า เครื่องแกงใส่ตะไคร้ไม่กิน ตอนหลัง หนูมาคิดสูตรว่า เครื่องแกงอีสานทุกอย่างหนู ปั่นละเอียดหมดเลย ปรากฏว่าขายดี รสชาติก็ คงที่...”

นางสาวบี (ชื่อสมมุติ)

แม่ค้าแผงลอยขายอาหารอีสาน

สำหรับการสะสมทุนมนุษย์ให้กับตนเองของ ผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดย การเรียนเพิ่มเติมในระบบการศึกษาของรัฐนั้น เกิด ขึ้นกับการย้ายถิ่นแบบอ้อม (Indirect Migration) และ เป็นการศึกษาคือในระหว่างที่ทำงานไปด้วยเพื่อให้ สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี โดยเลือก สาขาวิชาที่สอดคล้องกับการทำงาน แต่ก็ยังมีผู้หญิง ย้ายถิ่นจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางส่วน

ลงทะเบียนเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเปิดในช่วงวันหยุด แต่ที่ต้องหยุดเรียนเนื่องจากภาระจากการทำงาน จึงไม่สามารถเรียนจนสำเร็จการศึกษาได้จึงเปลี่ยนมาเป็นการเข้าอบรมในหลักสูตรระยะสั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานแทน

การสะสมทุนมนุษย์ให้กับตัวเองของผู้หญิง ย้ายถิ่นจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในอีกช่องทางหนึ่งคือ การเข้ารับการเสริมสร้างศักยภาพในด้านวิชาชีพที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น เมืองพัทยา และที่จัดโดยองค์กรเอกชนในพื้นที่ ศูนย์ารชีวิต มีหลักสูตรที่หลากหลาย เช่น การฝึกภาษา ฝึกเป็นช่างเสริมสวย ฝึกนวดไทย ฝึกทำอาหารไทย เป็นต้น ช่องทางการสะสมทุนมนุษย์ให้กับตนเองในช่องทางนี้ เป็นที่สนใจในกลุ่มผู้หญิงย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในพัทยาระยะหนึ่งแล้ว และต้องการพัฒนาตนเองเพื่อให้อาชีพที่มั่นคงเพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีขึ้น

“...เป็นลูกจ้างเขามาหลายปีแล้ว และเราก็มี
ลูกที่ต้องดูแล มาหัดทำขนม จะได้เอาไป
ทำขายบ้าง จะมีรายได้เพิ่ม...”

นางดี (ชื่อสมมุติ)
ผู้มาฝึกอาชีพ

4. การสะสมทุนมนุษย์: ชั่งน้ำหนักระหว่าง ประโยชน์กับมูลค่าที่ต้องเสียไป

การวิเคราะห์การสะสมทุนมนุษย์ของผู้หญิง ย้ายถิ่นจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งนี้ วิเคราะห์ภายใต้แนวคิดทุนมนุษย์ ที่มีข้อตกลงเบื้องต้นว่า บัณฑิตบุคคลตัดสินใจเลือกการศึกษา โดยชั่งน้ำหนักระหว่างประโยชน์ (benefit) กับมูลค่าที่ต้องเสียไป (cost) ซึ่งประโยชน์จะรวมทั้งวัฒนธรรม และสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่เงิน ที่ได้รับมาจากการมีรายได้และอาชีพ แต่ด้านของมูลค่าที่ต้องเสียไปที่จ่ายออกไปจะอยู่ในรูปของเวลาที่ใช้ไปเพื่อการลงทุน (Becker, 1964)

ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า ในการย้ายถิ่นครั้งแรก ของ ผู้ ห ึ่ง ย้าย ถิ่น จาก ช น บ ท ก าค ตะวันออกเฉียงเหนือ จะใช้ระยะเวลาในการพักอาศัย

กับเพื่อนหรือกับญาติประมาณ 1 เดือน เพื่อหางานทำหรือรองาน ในระหว่างนั้น ผู้หญิงย้ายถิ่นหางานรายวันหรืองานที่มีรายได้ทำเพื่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และเพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคมเพิ่มมากขึ้น ในการสมัครงานใช้อินเทอร์เน็ต ในการหางานและสอบถามจากคนรู้จัก โดยในแต่ละครั้งมักเลือกงานที่มีรายได้ดี แต่เมื่อได้เข้าไปทำงานแล้ว หากผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทประเมินความเสี่ยงของงาน ว่างานเสี่ยงต่อสุขภาพ เช่น ทำงานหนัก ไม่มีเวลาพักผ่อน หรือมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ผู้หญิงย้ายถิ่นตัดสินใจที่จะพัฒนาทักษะของตนเอง เช่น การฝึกอบรมทักษะในการทำงานกับหน่วยงาน การฝึกฝนด้วยตนเอง การสังเกตจากบริบทการทำงานของคนรอบข้าง ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทกลุ่มนี้ ใช้การลดค่าใช้จ่ายของตนทั้งค่าอาหาร ค่าที่พัก และการค่าใช้จ่ายส่วนตัวอื่นๆ เพื่อให้มีเงินเหลือส่งให้กับครอบครัว หรือเก็บไว้เป็นทุนการศึกษาให้กับลูก (สำหรับคนที่มีลูก) ส่งเงินกลับบ้าน เพื่อสร้างบ้านในบ้านเดิมให้หลังใหญ่ขึ้น ซ้อมที่ดินเพิ่มและซื้อวัว ฝากให้ญาติเลี้ยง ซึ่งสอดคล้องกับการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่นของ Chamratrithirong (2007) ทั้งนี้ เพราะผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทคาดหวังว่า เมื่อมีอายุมากขึ้น จะกลับบ้านถิ่นเดิมเพื่อใช้ชีวิตในชนบท ผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เสียสละเวลา และโอกาสของตนเอง โดยการออกหางานทำตั้งแต่อายุน้อย ในขณะที่เดียวกันก็สะสมทุนมนุษย์ให้มีขึ้นในตนเอง เพื่อการมีชีวิตที่ดี

อภิปรายผลการศึกษาและบทสรุป

จากการวิเคราะห์การสะสมทุนมนุษย์ของผู้หญิงย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เห็นความซับซ้อนที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการย้ายถิ่น และผลประโยชน์ที่เกิดจากการย้ายถิ่นทั้งในรูปแบบที่เป็นเงินและไม่ใช่เงิน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Liu (2012) ที่พบว่า การวิเคราะห์การย้ายถิ่นของผู้หญิงสามารถวิเคราะห์ครอบคลุมออกไปถึงสังคม

ของถิ่นปลายทาง และก้าวข้ามระบบให้คุณค่าของเพศภาวะของสังคมในถิ่นเดิม ซึ่งการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้หญิงมีศักยภาพและมีความสามารถในการสะสมทุนมนุษย์ให้กับตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการเพิ่มมูลค่าให้กับตนเอง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การเข้าศึกษาต่อในระบบการศึกษา การแสวงหาทักษะเกี่ยวกับอาชีพ การเรียนรู้จากการทำงาน และการสร้างวิถีชีวิตที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มโอกาส รูปแบบการสะสมทุนมนุษย์ดังกล่าว ทำให้ ผู้หญิงย้ายถิ่น สามารถเข้าสู่งานที่ เหมาะสมกับตนเอง ที่นำมาสู่ความมั่นคงในชีวิต มีทางเลือกในการทำงาน ซึ่งทำให้มีรายได้เพิ่ม มีทักษะในอาชีพที่นำไปสู่ความสำเร็จในอาชีพ อีกประการหนึ่งผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทเป็นส่วนหนึ่งในห่วงโซ่ของเศรษฐกิจ ดังนั้นเมื่อผู้หญิงสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับตนเองได้ ผู้หญิงย่อมเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศได้ด้วย

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคุณฐิติพันธ์ เรื่อง การสะสมทุนของผู้หญิงย้ายถิ่นกับการเลื่อนอาชีพ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และได้ผ่านการรับรองจริยธรรม จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น แล้ว เมื่อการประชุมครั้งที่ 11/2558 วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2558 วาระ 4.3.01 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนวิจัยสำหรับคณาจารย์บัณฑิตศึกษา เพื่อให้สามารถรับนักศึกษาที่มีความสามารถและศักยภาพสูงเข้าศึกษาในหลักสูตรและทำวิจัยในสาขาที่อาจารย์มีความเชี่ยวชาญ ประจำปีการศึกษา 2555 สำหรับการศึกษาตลอดหลักสูตรฯขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คุณฐิติ อายุวัฒน์ ที่ได้กรุณาเสียสละให้คำปรึกษาอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งมาโดยตลอด นับตั้งแต่การพัฒนาโครงร่างคุณฐิติพันธ์และการดำเนินการตาม

แผนการวิจัยทุกขั้นตอน ขอขอบคุณผู้หญิงย้ายถิ่นจากชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกท่าน ที่ได้เสียสละเวลา และให้ข้อมูลสำหรับการศึกษานี้ ขอขอบคุณพี่น้องชาวสังคมวิทยาทุกท่าน ที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มาโดยตลอด

เอกสารอ้างอิง

- เจอร์โรลด์คูเกท, อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์, บรรณาธิการ. รายงานการย้ายถิ่นของประเทศไทย พ.ศ. 2554. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; 2554.
- ชายโพธิ์สิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; 2547.
- ปราโมทย์ประสาทกุล. ประชากรศาสตร์สวัสดิศึกษา เรื่องประชากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; 2543.
- สำนักงานสถิติกลาง. สัมมะโนประชากรแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2503. Bangkok: Kana Chang Press; 2503.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สัมมะโนการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2548. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ; 2548.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สัมมะโนการย้ายถิ่นของประชากรพ.ศ. 2552 ไตรมาส 4. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ; 2552.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สัมมะโนการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2556. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ; 2556.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สัมมะโนการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2556 ไตรมาส 4. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ; 2556.

- วาทีณี บุญชะลิกย์, บรรณาธิการ. รายงานวิจัยฉบับ
ภาษาไทยเรื่องการติดตามผู้ย้ายถิ่นในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. นครปฐม: สถาบันวิจัย
ประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล;
2540.
- Becker GS. Human Capital. New York:
Columbia University Press; 1964.
- Chamratrithirong A, Gordon F. DeJong. The
Quality-of-life Consequences of Internal
Labor Migration in Thailand. Nakhon
Pathom: Institute for Population and Social
Research, Mahidol University; 1999.
- Chamratrithirong A. Research on Internal
Migration in Thailand The State of
Knowledge. Journal of Population and
Social Studies. 2007; 16(1): 1-20.
- Peer E, Schuller P, Willims S. Innovation at
work: The European Human Capital
Index. The Lisbon Council Policy Brief.
2006; 1(2): 2-4.
- Lucas RE. On the Mechanics of Economic
Development. Journal of Monetary
Economic. 1988; 22(3): 3-42.
- Liu Yuzhen. Decision to leave home: An
examination of rural married women's
labour migration in contemporary
China. Womens Studies International
Forum. 2012; 35(5): 305-313.